

دوره ۷ - شماره ۲۰ - تابستان ۱۴۰۳

واکاوی جایگاه کنگره و اختیارات آن در نظام سیاسی ایالات متحده آمریکا

امیررضا محمودی، عباس تقوایی، محدثه قوامی‌پور سرشکه

چالش‌های حضور جوامع مدنی در فرایند دادرسی کیفری در ایران

انسبه سلیمی، علی دادخواه

تحلیلی بر فروض مسئولیت کیفری ضابطین قضایی با تاکید بر نظریه «مشارکت با فضیلت» در حقوق ایران

هادی مسعودی فر، نفیسه شیرازی

جرم انگاری شکار کودکان و نوجوانان در فضای سایبر در حقوق ایران

حمید عیاده پور، مریم کمائی، داریوش کلانتری

مسئولیت قیم؛ مطالعه تطبیقی نظام حقوقی ایران و فرانسه

اکرم السادات مکی، اسماعیل کشکولیان

عاملیت ژن در جرائم سایبری و تاثیر آن در ارتکاب رفتار مجرمانه با تاکید بر جرم‌شناسی سایبری

سجاد صنعت‌جو، مائده دقیقی، شهرروز دربندی

امکان‌سنجی مشروعیت استبدال مال موقوفه در مذاهب فقهی اسلامی و حقوق موضوعه ایران

الهام طبرسا، محدثه صادقیان لمراسکی

واکاوی در آراء ابن سینا پیرامون زنان و کودکان و مقایسه آن با مفاد کنوانسیون رفع هرگونه تبعیض علیه زنان

و کنوانسیون حقوق کودک

محمد مهدی داور، ریحانه صادقی

واکاوی چالش‌های اجرایی دستور ضبط وثیقه در شعب اجرای احکام کیفری

اکبر محمودی، ایمان اسفندیار

امکان‌سنجی دفاع مشروع از طریق حملات سایبری

صالح غلام‌حیدری

چالش‌های حکمرانی مبتنی بر توسعه پایدار در نظام بودجه ریزی ایران

محمد مهدی رضوانی فر، زهرا سلیمی

ساخت دولتی در خدمت زنان: ادغام جنسیت در دولت‌سازی پساناقشه

مرجان مرادی

سلاح‌های جنگ، ابزار عدالت: استفاده از هوش مصنوعی در مرحله تحقیقات جرایم بین‌المللی

نوید زمانه قدیم، آرام عباسپور جلالی

نقش و اهمیت دیوان عدالت اداری در تضمین حقوق فردی

زهرا معاریان

The Role and Importance of the Administrative Court of Justice in Guaranteeing Individual Rights

نقش و اهمیت دیوان عدالت اداری در تضمین حقوق فردی

Zahra Memarian

Master of Public Law, Tolo Mehr University, Qom, Iran

زهرا معماریان

کارشناس ارشد حقوق عمومی، دانشگاه طلوع مهر، قم، ایران

memariane@yahoo.com

<http://orcid.org/0009-0009-7678-4052>

Abstract

As an independent institution in the legal system of a country, the Administrative Court of Justice plays a fundamental role in guaranteeing individual rights. The main purpose of the court in guaranteeing individual rights is to exercise judicial supervision and legal control over administrative and government actions. As a strong institution, the court is desirable for guaranteeing individual rights and promoting administrative justice. The main goal of this research is to investigate the role and importance of the Administrative Court of Justice in guaranteeing the rights of individuals. The research method is applied and based on a descriptive and analytical nature. Considering that the protection of the rights and freedoms of individuals is one of the most important ideals of public law and the observance of the principle of the rule of law and the rule of law in adopting the actions and decisions of public authorities plays a key role in realizing this ideal, therefore the two-way relationship between the court and individuals It can lead to the development and protection of the rights of the parties. Finally, we will find, in many cases, the court prevents harm to individuals.

Keywords: Administrative Court of Justice, Individual Rights, Administrative Law.

چکیده

دیوان عدالت اداری به‌عنوان نهادی مستقل در سیستم حقوقی یک کشور، نقش اساسی در تضمین حقوق فردی ایفاء می‌کند. هدف اصلی دیوان در تضمین حقوق فردی، اعمال نظارت قضایی و کنترل قانونی بر اعمال اداری و دولتی است. دیوان به‌عنوان نهادی قوی برای تضمین حقوق فردی و ارتقاء عدالت اداری مطلوب است. هدف اصلی پژوهش حاضر، بررسی نقش و اهمیت دیوان عدالت اداری در تضمین حقوق اشخاص است. روش تحقیق کاربردی و بر اساس ماهیت توصیفی-تحلیلی است. با توجه به این که صیانت از حقوق و آزادی‌های افراد یکی از مهم‌ترین آرمان‌های حقوق عمومی است و رعایت اصل حاکمیت قانون و قانونمندی در اتخاذ اعمال و تصمیمات مقامات عمومی نقش کلیدی در تحقق بخشیدن به این آرمان دارد، لذا رابطه دو طرفه دیوان و اشخاص می‌تواند به توسعه و حفظ حقوق طرفین منجر شود. در نهایت خواهیم یافت، دیوان عدالت اداری در بسیاری موارد، از ورود ضرر به اشخاص جلوگیری می‌کند.

واژگان کلیدی: دیوان عدالت اداری، حقوق فردی، حقوق اداری.

Received: 2024/04/11 - Review: 2024/06/23 - Accepted: 2024/08/03

دریافت مقاله: ۱۴۰۳/۰۴/۱۱ - بازنگری مقاله: ۱۴۰۳/۰۶/۲۳ - پذیرش مقاله: ۱۴۰۳/۰۸/۰۳

ارجاع:

معماریان، زهرا؛ (۱۴۰۳)، نقش و اهمیت دیوان عدالت اداری در تضمین حقوق فردی، تمدن حقوقی، شماره ۲۰.

Copyrights:

Copyright for this article is retained by the author (s) , with publication rights granted to Legal Civilization. This is an open-access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>) , which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original work is properly cited.

CC BY-NC-SA

مقدمه

حفظ حقوق فردی در جامعه اساسی‌ترین اصل برای تضمین عدالت، امنیت و تعادل اجتماعی است. حقوق فردی به افراد امکان انتخاب و تصمیم‌گیری در زندگی خود را می‌دهد و این امر به تقویت احساس هویت و کرامت انسانی کمک می‌کند. حق به حیث حقوق مدنی، مانند حق به زندگی، آزادی شخصی و حق به دفاع از خود، اساس امنیت فردی را تشکیل می‌دهند و از تعدیل‌ها و سوءاستفاده‌های قدرت اداری جلوگیری می‌کنند. این حقوق در کنار حقوق سیاسی و اجتماعی، مانند حق به آزادی اظهارنظر و حق به تعلیم، به تنوع و پویایی جامعه کمک می‌کنند. احترام به حقوق فردی موجب افزایش آگاهی مردم از حقوق و تعهدات آن‌ها می‌شود و به تدریج ایجاد فرهنگی از مسئولیت‌پذیری اجتماعی و احترام به حقوق دیگران می‌گردد.

به‌طور کلی، حفظ حقوق فردی مبنای حکومت عادلانه و توسعه پایدار در جامعه را فراهم می‌کند. نظام حقوقی یک جامعه نقش بسیار حیاتی در تضمین حقوق فردی افراد دارد. این نظام، به‌عنوان یک چهارچوب حاکمیتی که توسط قوانین و مقررات تشکیل شده است، مسئول تعیین حقوق و وظایف افراد و اجتماع است. نظام حقوقی از طریق ارائه قوانین مدنی، جنایی و سایر قوانین، حقوق و آزادی‌های اساسی افراد را تعیین و حفظ می‌کند. این نظام باید به‌طور عادلانه و برابری حقوق را بین افراد تضمین کرده و از تبعیض و سوءاستفاده‌ها جلوگیری نماید. منظور از نظام حقوقی شامل سیستم حقوقی دولتی و حقوق خصوصی است که در مجموع، اساساً بر روی اصول حقوقی مانند عدالت، برابری و حقوق انسان تأکید دارند. این نظام تأسیس‌کننده و حافظ حقوق فردی افراد است و از طریق دادگاه‌ها، مراکز اجرایی و سایر نهادهای حقوقی، به اعمال قوانین و حل

اختلافات میان افراد پرداخته و تأثیر مستقیم بر اجرای عدالت و امنیت حقوق فردی دارد. پرسش این است که دیوان عدالت اداری برای تضمین حقوق فردی چه نقشی را ایفاء می‌کند؟ و آیا تصمیمات اداری موجب تضمین حقوق فردی می‌شود یا خیر؟ بر همین مبنا در این پژوهش به نقش دیوان عدالت اداری در تضمین حقوق فردی در مواجهه با تصمیمات اداری و تسریع در رسیدگی به شکایات حقوقی و تحقق اصل صیانت از حقوق فردی در حوزه‌های مختلف، پرداخته‌ایم. فرض می‌شود که دیوان عدالت اداری، با تحکیم نظام حقوقی و قضائی می‌تواند نقش بسیار مؤثری در تضمین حقوق فردی افراد داشته باشد. افزایش نقش دیوان عدالت اداری می‌تواند باعث افزایش دسترسی به عدالت برای افراد گردد. مساعدت در تسریع در رسیدگی به شکایات، به حفظ حقوق فردی افراد کمک می‌کند. دیوان عدالت اداری با ایجاد حلقه‌های مستقیم بین فرد و سازمان می‌تواند به تحقق اصل صیانت از حقوق فردی کمک کند. هدف این پژوهش بررسی نقش دیوان عدالت اداری در تضمین حقوق فردی، ارزیابی تأثیر دیوان عدالت اداری در تسریع در رسیدگی به شکایات حقوقی افراد و تحلیل اثربخشی مکانیسم‌ها و فرایندهای دیوان عدالت اداری در حفظ حقوق فردی در حوزه‌های مختلف است.

۱- مفهوم دیوان عدالت اداری

دیوان عدالت اداری نهادی قضائی است که مطابق اصول یکصد و هفتاد و یک و یکصد و هفتاد و دو سوم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران وظیفه رسیدگی به شکایات از آراء و تصمیمات قطعی دادگاه‌های اختصاصی اداری و کنترل قضایی آیین‌نامه‌ها، نظامات و مقررات دولتی را بر عهده دارد. در بسیاری از نظام‌های حقوقی، به‌عنوان نهادی مستقل و ویژه برای بررسی اختلافات مربوط به اقدامات اداری و تصمیمات ادارات عمومی شناخته می‌شود. این دیوان با ویژگی‌هایی همچون استقلال، تخصص در امور اداری و دسترسی آسان برای شهروندان به‌ویژه در مواردی که با عدم رضایت از اقدامات اداری همراه است، شناخته می‌شود. اهداف این نهاد به تأمین عدالت اداری، ارتقاء شفافیت در اقدامات دولتی، و حفظ حقوق و آزادی‌های شهروندان مرتبط است.

این دیوان با مسائلی مانند تعارضات بین شهروندان و نهادهای اجرایی مثل دولت و سازمان‌های دولتی سروکار دارد. دکرین تعریف این دیوان، اغلب بر اساس اصول عدالت و شفافیت، تحت پارادایم حقوقی و قضائی برآمده از منافع عمومی و حقوق شهروندان، مطرح می‌شود. از دیدگاه دکرین حقوقی، دیوان

عدالت اداری به‌عنوان یک نهاد حقوقی با وظایف تعیین و حفظ حقوق و تعهدات مرتبط با اقدامات اداری، بهره‌گیری از اصول قانونی و اخلاقی در تصمیم‌گیری و اعمال عدالت مدنی، اداری و نظامی مورد بررسی قرار می‌گیرد. این نهاد به منظور اطمینان از تطابق اعمال اداری با قوانین و اصول حقوقی، به تجزیه و تحلیل دقیق مسائل حقوقی و اداری می‌پردازد (Galligan, 2002, 194).

دیوان عدالت اداری عمدتاً مسئول حل اختلافات مرتبط با اقدامات اداری و نقض حقوق شهروندان ناشی از فعالیت‌های دولتی است. به عبارت دیگر، این دیوان به بررسی مسائل اجرایی و اداری متمرکز می‌شود. در مقابل، دیگر نهادهای قضائی، معمولاً با پرونده‌های کیفری و حقوقی مختلف، از جمله جنایی، مدنی و خانوادگی سروکار دارند. این نهادها نه تنها به اجرای قوانین حاکم بر افراد و سازمان‌ها می‌پردازند، بلکه در موارد تخصصی‌تر نیز به تصمیم‌گیری درباره مسائل حقوقی می‌پردازند (Kermit L, 2002, 119).

۲- مفهوم حقوق فردی

حقوق فردی به مقوله بسیار معتبر و مرتبطی در نظریه سیاسی بدل شده است. تعریف‌های مربوط به حق در قالب مفاهیم ضمنی گوناگون و مواضع مسلکی یا ایدئولوژیک آن گسترده و روشنگر است. به‌عنوان مثال رویکرد حقوق فردی را به‌عنوان «صفات معیاری و اصولی» تلقی می‌کند که به اشخاص تعلق دارد. یعنی واژه‌ای که فیلسوفان برای انسان‌های خودآگاهی به کار می‌برند که خودشان را به‌عنوان پیشگامان عملکردهای عمدی می‌پندارند. رویکرد دیگر حقوق فردی را به‌عنوان حقانیت‌هایی برای گزینش یا انتخاب تلقی می‌کنند. رویکرد سوم حقوق فردی را «قطعا به‌عنوان برخورداری از حق‌های انجام دادن، داشتن، بهره‌مند شدن یا انجام شده‌ها» تعبیر می‌کند. رویکرد چهارم مدعی است که حقوق فردی «همیشه و لزوماً به خیر و صلاح بشر می‌اندیشد، یعنی مربوط به چیزهایی است که دست کم در اوضاع و احوال عادی، داشتن آن برای هر کس خوب است». البته همگان اتفاق نظر دارند که حقوق فردی هر چه باشد، از لحاظ اصولی و معیاری سودمند است.

۳- نقش دیوان عدالت اداری در حقوق فردی

دیوان عدالت اداری در حفظ حقوق فردی نقش مهمی دارد. این دیوان به‌عنوان یک نهاد قضائی مستقل، وظیفه نظارت بر اعمال اداری را دارا است. این نظارت شامل بررسی تصمیمات و عملکرد نهادهای اداری می‌شود تا از رعایت حقوق و آزادی‌های فردی اطمینان حاصل شود. این دیوان مسئول بررسی تصمیمات و اقدامات اداری

دولت و نهادهای عمومی است که ممکن است به نقض حقوق فردی افراد منجر شوند. وظیفه اصلی دیوان عدالت اداری، ایجاد عدالت اداری است که در مقابل اقدامات ناعادلانه و نقض حقوق شهروندان، اقدام به تصحیح و اصلاح می‌نماید. این دیوان با برگزاری دادگاه‌ها و بررسی شکایات مردم در مواجهه با نقض‌های حقوقی در اقدامات اداری، تأکید بر حقوق و آزادی‌های فردی دارد. به علاوه، دیوان عدالت اداری نقش فعالی در ارتقاء شفافیت اداری دارد. این دیوان با ایجاد امکان بررسی و تصحیح تصمیمات اداری نامتناسب یا نقض قانون، موجب افزایش شفافیت در امور اداری می‌شود و به تحقق عدالت اداری و حقوق فردی کمک می‌نماید. از این رو حضور فعال دیوان عدالت اداری در حفظ حقوق فردی و تضمین اصول عدالت در اقدامات اداری اساسی برای تقویت حکومت قانون و حقوق انسانی است (طباطبائی موتمنی، ۱۳۹۵، ۱۴۴).

دیوان به منظور ایجاد تعادل و عدالت در ارتباطات بین ادارات و شهروندان، تصمیمات اداری را تحلیل و ارزیابی می‌کند تا از رعایت حقوق اساسی و حقوق مدنی شهروندان اطمینان حاصل شود. بر اساس ماده ۱۰ قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۴۰۲ اصلاحیت و حدود اختیارات دیوان، فرایند رسیدگی به شکایات و اعتراضات شهروندان توسط دیوان عدالت اداری، افراد را قادر می‌سازد تا به نحو مستقیم از مسائل مرتبط با اقدامات اداری که ممکن است به تخلف یا نقض حقوق مواجه شوند، درخواست کنند. این نقش فعال دیوان عدالت اداری در تضمین حقوق شهروندان را از طریق تأمین دسترسی به عدالت و اصلاح اقدامات ناسازگار با حقوق شهروندان تقویت می‌کند. این دیوان تخصص دارد تا تصمیمات اداری را بر اساس اصول عدالت و قانونی بررسی کرده و در صورت نقض حقوق شهروندان تصمیمات را اصلاح یا لغو نماید. ارتباط مستقیم دیوان عدالت اداری با حقوق شهروندان از طریق این بررسی‌ها و رسیدگی به شکایات فردی یا جمعی فراهم می‌شود.

۴- تأثیر تصمیمات دیوان عدالت اداری بر حقوق فردی

دیوان عدالت اداری در بررسی پرونده‌های حقوقی متعدد به منظور اعلام عدالت و رفع تخلفات اداری نقش دارد. این پرونده‌ها شامل شکایات و اعتراضات شهروندان در برابر تصمیمات و اقدامات اداری مختلف می‌شوند. از طریق این بررسی‌ها، دیوان عدالت اداری به حفظ حقوق شهروندان و تأمین عدالت در مواجهه با ادارات مختلف می‌پردازد. این پرونده‌ها می‌توانند مواردی از قبیل تصمیمات ناعادلانه، نقض قانون، تعدی به حقوق مدنی و انسانی، عدم رعایت اصول عدالت در اقدامات اداری و سایر تخلفات مشابه را شامل شوند.

۵- انواع حق در دیوان عدالت اداری در تضمین حقوق فردی

تداخلات سیاسی و تحولات در سطح سیاست‌های کلان می‌توانند بر تصمیمات دیوان عدالت اداری تأثیرگذار باشند. تضييع حقوق اشخاص امروزه به‌عنوان حقوق بشر اداری تحلیل می‌شود (Kansa, 2004, 325). اقسام حقوق اشخاص و ارتباط آن با تضمین حقوق بشر و حقوق شهروندی می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

۵-۱- حق دادخواهی

هر شخص حق دارد به عدالت دسترسی داشته باشد، زیرا دسترسی به عدالت برابر است با دسترسی به قانون. این حق که در عنوان «حق دادخواهی» تبلور یافته است، حقی است مستقل از حق ماهوی. به تعبیر مونتولسکی در مراجعه به دادگستری، از حقی که این حق نسبت به آن اجرا می‌شود (حق شخصی آیینی) متمایز است.

بر این بنیاد، بسیاری از اسناد (حق شخصی ماهوی) حقوق بشری و قوانین اساسی کشورها به چنین قاعده کلی اشاره کرده‌اند که از آن قبیل در عرصه جهانی می‌توان به ماده ۸ اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸ میلادی، ماده ۱۴ میثاق حقوق مدنی و سیاسی مصوب ۱۹۶۶ میلادی، بند اول ماده ۶ کنوانسیون اروپایی حقوق بشر مصوب ۱۹۵۰ میلادی، بند ب ماده ۱۹ اعلامیه اسلامی حقوق بشر مصوب ۱۳۶۹ و در سطح ملی به اصل سی و چهارم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران توجه کرد؛ به‌ویژه آنجا که مقرر می‌کند «همه افراد ملت حق دارند این گونه دادگاه‌ها را در دسترس داشته باشند».

اصل حاضر به معنای توانایی مراجعه به دادگستری، شامل امور مهمی همچون حق دسترسی به قاضی، حق فهم پدیده حقوقی به زبان ساده، حق آگاه‌سازی شهروندان و به‌ویژه دادخواهان، حق بر دادگستری سریع و ارزان و حق بهره‌مندی از معاضدت حقوقی و قضایی می‌شود که هریک در جایگاه خود قابل پژوهش و مطالعه‌اند. این حق امروزه تنها شامل حق شنیدن ماهیت ادعا نیست و حق شنیدن اموری غیر از ماهیت دعوا را نیز در بر می‌گیرد مانند صلاحیت و اقدامات تأمینی و در این معنا، حق دادخواهی، حق بر آیین‌های دادرسی موقتی است. دیوان عالی کشور در رأی‌هایی پیرامون اصل دسترسی به عدالت چنین حکم کرده است که اگر تردید شود که با وجود مقرراتی خاص برای حل و فصل اختلافات میان دستگاه‌های دولتی، آیا مترافعان حق دارند که موضوع خود را در دادگستری طرح کنند یا خیر با توجه به این که «اصل ۱۵۹ قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران دادگستری را مرجع رسمی تظلمات و شکایات قرار داده، بنابراین تصویبنامه شماره ۱۶۱۰۴ ت-۳۳۵ مورخ ۱۳۶۶/۰۵/۰۸ هیئت وزیران که برای ارشاد

دستگاه‌های اجرایی و به منظور توافق آن‌ها در رفع اختلافات حاصله تصویب شده مانع رسیدگی دادگستری به دعاوی و اختلافات بین دستگاه‌های اجرایی که به اعتبار مسئولیت قانونی آن‌ها اقامه می‌شود نخواهد بود»^۱ (محسنی، ۱۳۹۶، ۵۳۴).

۵-۲- حق مکتسب

حق مکتسب شهروند تحت تأثیر تصمیمات مقام اداری واقع و دستخوش تغییر می‌گردد. لیکن اگر این تغییر به نفع اشخاص باشد علی‌القاعده آسیبی به حقوق اشخاص وارد نمی‌آورد، اما هرگاه این تغییر علیه اشخاص و بر ضرر آن‌ها باشد تبعاً قابل اعتراض خواهد بود.

رأی شماره ۵۴۴ مورخ ۱۳۸۳/۱۰/۲۷ هیئت عمومی دیوان عدالت اداری درباره ابطال تصمیمات متخذه از کمیسیون ماده ۵ قانون تأسیس شورای عالی شهرسازی و معماری ایران. نظر به این که پروانه ساختمانی بر اساس درخواست شهروندان از سوی شهرداری مطابق با اصول شهرسازی و حدوث و ثغور معابر عمومی و وضعیت موجود صادر می‌گردد که مآلاً موجب حقوق مکتسبه‌ای برای اشخاص است سلب حق و یا تغییر آن بدون اجازه قانون‌گذار فاقد وجهت و اعتبار می‌باشد. لذا دادنامه شماره ۵۵۰ مورخ ۱۳۷۱/۰۵/۳۱ شعبه ششم بدوی در حدی که متضمن این معنی است موافق اصول و موازین قانونی تشخیص می‌گردد.

وضع عوارض محلی جدید و یا افزایش نرخ عوارض محلی با رعایت مقررات آن تبصره و همچنین با توجه به سیاست عمومی دولت که از سوی وزارت کشور اعلام می‌شود، تجویز شده است. بنابراین ماده واحده مورخ ۱۳۸۲/۱۱/۰۷ که به تصویب شورای اسلامی شهر تهران رسیده و به موجب آن به منظور ایجاد تعادل و گسترش فضای ورزشی در کلیه نقاط شهر تهران اقدام به وضع عوارض از استخرهای اختصاصی در منازل و مجتمع‌های مسکونی و مصرف درآمد حاصل از آن در نقاط محروم از فضاهای مذکور کرده است، به لحاظ این که متضمن اهداف مقنن و تحقق و اجتماع شرایط قانونی لازم نیست، خلاف قانون و خارج از حدود اختیارات قانونی شورای اسلامی شهر تشخیص داده می‌شود و مستنداً به قسمت دوم اصل یکصد و هفتادم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران و بند اول ماده ۱۹ و ماده ۴۲ قانون دیوان عدالت اداری مصوب ۱۳۸۵ ابطال می‌گردد.

۱. رأی وحدت رویه شماره ۵۱۶ مورخ ۱۳۶۷/۱۰/۲۰

۵-۳- حق مسکن

با وجود تمرکز روی مسکن شایسته برای همه، نابرابری در آمدی بر اقدامات و سیاست‌های مسکن تأثیر گذاشته است. به طوری که اگر حق مسکن را به‌عنوان یک حق واقعی در بهره‌مندی از مسکن شایسته، قابل استطاعت و ایمن در نظر بگیریم، باید بگوییم همگان قدرت بهره‌مندی از آن را نخواهند داشت. چراکه در طول زمان اوضاع استطاعت از مسکن وخیم‌تر می‌شود و این موضوع به اقشار ضعیف‌تر جامعه فشار می‌آورد و آن‌ها را به فقر و فلاکت نزدیک‌تر می‌کند. بر همین مبنا دوی پلیسری بیان می‌دارد: حق بر مسکن یک عنصر مهم در پنداره و انگاشت شهروندی اجتماعی جهانی است و این حق باید برای اکثر اعضاء جامعه محفوظ باشد و همگان باید به‌صورت برابر دسترسی به مسکن شایسته را داشته باشند (مشکینی و زرغام فرد، ۱۴۰۲، ۱۰).

۵-۴- حق بر محیط زیست

به موجب اصل پنجاهم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران «در جمهوری اسلامی حفاظت محیط زیست که نسل امروز و نسل‌های بعد باید در آن حیات اجتماعی رو به رشدی داشته باشند، وظیفه عمومی تلقی می‌گردد. از این رو فعالیت‌های اقتصادی و غیر آن که با آلودگی محیط زیست یا تخریب غیر قابل جبران آن ملازمه پیدا کند، ممنوع است». همچنین علاوه بر سند چشم‌انداز که هر فرد ایرانی در سال ۱۴۰۴ باید برخوردار از رفاه ملی با مصادیقی همچون سلامت، رفاه و نیز بهره‌مند از محیط زیست مطلوب باشد؛ در بند نوزدهم از سیاست‌های کلی قانون برنامه پنج ساله پنجم توسعه جمهوری اسلامی ایران مصوب ۱۳۸۹ نیز بر رویکرد انسان سالم و سلامت همه‌جانبه با توجه به ارتقای شاخص‌های سلامت هوا، امنیت غذا، محیط و بهداشت روحی و جسمی، کاهش مخاطرات و آلودگی‌های تهدیدکننده سلامت و... تأکید شده است (پورهاشمی، ۱۳۸۹، ۵۰).

۵-۵- حقوق مالکانه

حقوق عمومی و ضرورت‌های اجتماعی، محدودیت‌هایی را بر حقوق مالکانه اشخاص بار نموده است به این معنا که محدودیت‌های حقوق عمومی فی‌المثل منبعت از ضرورت‌های اجتماعی مفهوم متمایزی به مال می‌دهد. البته حقوق خصوصی نیز مملو از این محدودیت‌ها است که ریشه در ضرورت‌های اجتماعی دارد و اساساً مفاهیم اخلاق حسنه و نظم عمومی را بدون در نظر گرفتن این ضروریات نمی‌توان تحلیل

کرد (خدابخشی، ۱۳۹۷، ۱۷). به عنوان مثال، یکی از آثار قانونی حق مالکانه اشخاص برخورداری آنان از حق بهره‌برداری از املاک خویش می‌باشد و به موجب بند بیست و چهارم ماده ۵۵ قانون شهرداری مصوب ۱۳۳۴ یکی از وظایف شهرداری صدور پروانه ساختمانی است.

در اصول بیست و دوم و چهل و هفتم قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران به موضوع احترام به مالکیت پرداخته شده است. در پیش نویس اول قانون اساسی به قلم دکتر کاتوزیان سه اصل (بیست و ششم، چهل و پنجم و چهل و ششم) به احترام به مالکیت اختصاص یافته بود. در این اصول هر سه «مدل» اصل مربوط به احترام به مالکیت اختصاص یافته بود. اصل سوم یعنی منع مصادره مالکیت آمده بود. در پیش نویس دوم که در دولت موقت تهیه شد، حذف گردید. شماره اصل بیست و ششم پیش نویس اول که در آن احترام به «مال» در کنار جان، مسکن و... تصریح شده بود به اصل بیست و سوم تغییر یافت و عبارت «مال» از آن حذف شد. در عوض یک اصل جدید (چهلیم) برای احترام به مالکیت اضافه گردید. در متن نهایی قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران، اصول بیست و دوم و چهل و هفتم بر احترام به مالکیت تأکید دارد و اشاره‌ای به سلب مالکیت برای منافع عمومی و یا منع سلب مالکیت به عنوان مجازات نشده است.

اصل بیست و دوم بیان «اصل اول» از اصول سه گانه قاعده احترام به مالکیت است که بیان می‌دارد: «حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل اشخاص از تعرض مصون است مگر در مواردی که قانون تجویز کند». در پیش نویس اول قید انتهایی اصل نیامده و احترام به مالکیت به صورت مطلق آمده بود. در پیش نویس دوم قید «مگر به حکم قانون» به انتهای اصل افزوده شد. برخلاف عرف نگارش اصول قانون اساسی، که اصل مستقلی به موضوع حق مالکیت اختصاص داده می‌شود، در اصل بیست و دوم حیثیت، جان، مال، حقوق، مسکن و شغل در کنار هم قرار گرفته‌اند. درباره حیثیت، جان و شغل، این قید ناظر به مواردی است که شخصی بعد از رسیدگی قضایی مشمول مجازات‌هایی چون اعدام یا انفصال از شغل و... می‌شود. در مورد مسکن نیز این قید ناظر به موردی است که دادستان برای کشف جرم یا اهداف قانونی دیگر دستور ورود و تفتیش منزل مظنونین را صادر می‌کند. اما در مواردی که قانون اجازه تعرض به مال افراد را می‌دهد این اصل می‌تواند موجب سوءبرداشت شود.

۶- تضمین حقوق فردی از طریق تقویت دیوان عدالت اداری

برای بهبود و تقویت دیوان عدالت اداری نیاز به تقویت منابع مالی و اختصاص منابع مالی کافی به دیوان

عدالت اداری به منظور افزایش کارایی و پیشبرد اهداف، تسهیل در دسترسی به اطلاعات از طریق ایجاد سیستم‌هایی برای تسهیل در دسترسی عموم به اطلاعات مرتبط با پرونده‌ها و تصمیمات دیوان، توسعه قدرت اجرایی دیوان به منظور اطمینان از اجرای سریع و کارآمد تصمیمات، ترویج فرهنگ شفافیت در دیوان و تشویق به انتشار بیشتر اطلاعات مربوط به فعالیت‌ها و تصمیمات، انجام تحقیقات و بررسی‌های خودجوش توسط دیوان برای شناسایی مسائل و اقدامات نادرست در ادارات، تربیت نیروی انسانی متخصص برای توسعه همکاری با دیگر نهادها از طریق افزایش همکاری با سایر نهادهای قضائی و اداری برای تبادل اطلاعات و تجربیات، آموزش و توسعه حرفه‌ای و ارتقاء سطح دانش و مهارت‌های کارکنان دیوان از طریق برنامه‌های آموزشی و توسعه حرفه‌ای داریم (Kuhlmann & Wollmann, 2014, 206).

نتیجه

دیوان عدالت اداری به‌عنوان نهادی مستقل در ساختار حقوقی یک کشور، نقش بسیار حیاتی در تضمین و حفظ حقوق فردی افراد دارد. این دیوان نه تنها به شهروندان فرصت می‌دهد تا از حقوق خود به‌عنوان اعضای جامعه استفاده کنند، بلکه نقش بسیار مهمی در ایجاد عدالت اداری و اصلاح اقدامات اداری نادرست دارد. با بررسی شکایات و اعتراضات مردم در مورد تصمیمات و اقدامات ادارات، دیوان عدالت اداری به تحقق اصول عدالت، برابری و تشویق به احترام به حقوق افراد کمک می‌کند. علاوه بر این، دیوان عدالت اداری نقشی کلان در تشویق به مسئولیت‌پذیری دولت و ادارات دارد. این دیوان با ایجاد یک فضای حقوقی برای مردم و ارائه تصمیماتی که بر مبنای اصول حقوقی قائل شده‌اند، موجب افزایش اعتماد مردم به نظام اداری می‌شود. این اعتماد به دولت و نظام اداری، در نهایت، به تفاهم و همکاری میان مردم و دولت کمک کرده و به حفظ حقوق فردی به طور کلان و جامعه‌ای منجر می‌شود.

تقویت نقش دیوان عدالت اداری به‌عنوان یک ابزار اساسی در تضمین حقوق فردی به جوانب چندگانه‌ای از سیستم حقوقی ارتباط دارد. اولاً، دیوان عدالت اداری از طریق ایجاد فضایی برای بررسی انصاف‌آمیز تصمیمات اداری، به شهروندان فرصت می‌دهد تا حقوق و آزادی‌های خود را دفاع کرده و از تصمیمات نادرست محافل اداری جلوگیری کنند. دوماً، تقویت دیوان عدالت اداری به‌عنوان نهادی مستقل و معتبر، مسئولیت‌پذیری دولت و ادارات را تشویق می‌کند. این نهاد با بررسی شکایات و اعتراضات مردم، به افزایش شفافیت در اقدامات اداری کمک کرده و ادارات را ملزم به رعایت قوانین و اصول حقوقی می‌سازد. این موضوع نه تنها به بهبود عملکرد ادارات منجر می‌شود بلکه به تقویت اعتماد

شهروندان به نظام حقوقی و دولت نیز کمک می‌کند. به طور کلی، توسعه و تقویت دیوان عدالت اداری به‌عنوان یک ابزار اساسی، تأثیر مستقیم در ارتقاء حقوق فردی دارد و به برقراری اصول عدالت، مسئولیت‌پذیری و اعتماد مردم به ساختارهای حاکمیتی کمک کرده و در نهایت توسعه پایدار حقوق فردی را ترویج می‌کند.

ملاحظات اخلاقی: موارد مربوط به اخلاق در پژوهش و نیز امانتداری در استناد به متون و ارجاعات مقاله تماماً رعایت گردیده است.

تعارض منافع: تعارض منافع در این مقاله وجود ندارد.

تأمین اعتبار پژوهش: این پژوهش بدون تأمین اعتبار مالی نگارش یافته است.

منابع

فارسی

- پورهایمی، عباس، ۱۳۸۹، **آشنایی با حقوق و تکالیف شهروندی در نظام حقوقی جمهوری اسلامی ایران**، چاپ اول، تهران، انتشارات اداره کل تنقیح قوانین و مقررات ریاست جمهوری.
- خدابخشی، عبدالله، ۱۳۹۷، حقوق مالکانه از منظر حقوق عمومی نقدی بر دادنامه‌ای از دیوان عدالت اداری، **فصلنامه رای**، شماره ۲۵.
- طباطبائی موتمنی، منوچهر، ۱۳۹۵، **حقوق اداری**، چاپ بیستم، تهران، انتشارات سمت.
- محسنی، حسن، ۱۳۹۶، اصل دسترسی به عدالت و حق دادخواهی دولت، **فصلنامه مطالعات حقوق خصوصی**، شماره ۳.
- مشکینی، ابوالفضل و ضرغام فرد، مسلم، ۱۴۰۲، توسعه یک الگوی ساختاری تفسیری از عوامل مؤثر بر تحقق حق به مسکن شایسته در ایران، **فصلنامه برنامه‌ریزی و آمایش فضا**، شماره ۱۱۹.

لاتین

- Galligan, D. J., 2002, Out of and Into Authoritarian Law.
- kanska, klara, 2004, Towards Administrative Human Rights in the EU. Impact of the charter of fundamental rights. European law journal, vol. 10, No. 3.
- Kermit L. Hall, Kevin T. McGuire, 2002, the Judicial Branch.
- Kuhlmann, E., & Wollmann, H., 2014, Evaluation in the governance of local and regional authorities: Empirical findings and conceptual considerations.

Legal Civilization

ISSN: 2873-1841
ISSN: 2873-1922

No.20- Summer 2024

The Place of Congress and its Powers in the Political System of the United States of America

Amirreza Mahmoudi, Abbas Taghvaei, Mohadeseh Ghavami Pour Sereshkeh

Challenge of the Presence of Civil Societies in Criminal Proceedings of Iran

Ensieh Salimi, Ali Dadkhah

An Analysis on the Imposition of Criminal Liability on Judicial Officers with an Emphasis on the Theory of “Participation with Virtue” in Iranian Law

Hadi Masoudifar, Nafiseh Shirazi

Criminalization of Hunting Children and Teenagers in Cyberspace in Iranian Law

Hamid Ayadehpour, Maryam Kamaei, Daryoush Kalantari

Guardian’s Responsibility: Study of Iranian and French Legal Systems

Akram Makki, Esmacil Kashkoulani

Agency of Genes in Cyber Crimes and its Effect on Committing Criminal Behavior with an Emphasis on Cyber Criminology

Sajjad Saanatjou, Maedeh Daghighi, Shahrooz Darbandi

Feasibility Assessment of the Legitimacy of Replacing the Endowment Property in Islamic Jurisprudence Schools and Subject Laws of Iran

Elham Tabarsa, Mohaddeseh Sadeghian Lamraski

Analyzing Avicenna’s Views about Women and Children and comparing it with the Provisions of the Convention on the Elimination of All Forms of Discrimination against Women and the Convention on the Rights of the Child

Mohamad Mahdi Davar, Reyhaneh Sadeghi

Analyzing the Implementation Challenges of the Bail Confiscation Order in the Branches of the Execution of Criminal Sentences

Akbar Mahmoodi, Iman Esfandiari

Feasibility of Legitimate Self-defense through Cyber Attacks

Saleh Gholam Heidari

Governance Challenges Based on Sustainable Development in Iran’s Budgeting System

Mohammad Mahdi Rezvanifar, Zahra Salimi

Building a State that Works for Women: Integrating Gender into post-conflict State Building

Marjan Moradi

Weapons of War Tools of Justice: Using Artificial Intelligence to Investigate International Crimes

Navid Zamaneh Ghadim, Aram Abbaspour Jalali

The Role and Importance of the Administrative Court of Justice in Guaranteeing Individual Rights

Zahra Memarian